

УДК 316.74

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-12](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-12)

Олексій КОЛЄВАТОВ

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії і суспільних наук,
Навчально-науковий інститут природокористування та гуманітарних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
aleksk79@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9418-7897

Володимир МАНДРАГЕЛЯ

доктор філософських наук, професор кафедри філософії і суспільних наук,
Навчально-науковий інститут природокористування та гуманітарних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
mandra09@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0807-5309

Олександр КРУК

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії і суспільних наук,
Навчально-науковий інститут природокористування та гуманітарних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
jornovky@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4832-6320

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ІДЕОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА СОЦІОКУЛЬТУРНУ ДИНАМІКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

З початком незалежності українське суспільство зазнало різних форматів політичних трансформацій, що пояснює сучасний багатовекторний характер його соціокультурного простору.

Мета. Проаналізувати вплив ідеологічних трансформацій на соціокультурну динаміку українського суспільства. Методи дослідження. Для вивчення впливу ідеологічних трансформацій на соціокультурну динаміку українського суспільства застосовано декілька підходів та методів. Зокрема, системний підхід визначив ключові соціальні процеси, що відображають трансформацію суспільства. За допомогою методу логічного аналізу встановлено їх вплив на суспільство. Історичний метод дозволив прослідкувати динаміку змін соціокультурних трансформацій, а діалектичний підхід надав змогу виявити особливості переходу від радянської через пострадянську до української автентичної моделі цінностей. Соціокультурний метод сприяв аналізу взаємодії економічних, соціальних і політичних чинників на формування культури в незалежній Україні та її вплив на суспільство.

Результати. Вивчено націоналістичний світогляд українців. Сучасні соціологічні дослідження свідчать про остаточне руйнування міфів пострадянського минулого. Регіональні відмінності в ставленні до ключових основ державної політики, зокрема демократичного розвитку та європейської інтеграції, також суттєво згладилися. Попри виявлену трансформацію цінностей у суспільстві, спостереження соціологів свідчать, що утвердження європейських норм і принципів, таких як верховенство права й повага до прав людини, реалізовано ще не повною мірою.

Висновки. Дослідження довело важливість переосмислення політики ідентичності, яка є вагомим для оновленої української держави. Акцентовано на формуванні політичної нації, модернізації національно-культурної ідентичності та європейському цивілізаційному виборі. Звернено увагу на переоцінення значущості політики ідентичності, що є актуальною для України.

Ключові слова: ідеологічні трансформації, соціокультурний простір, українське суспільство, національна ідентичність, стратегічна культура, політична ментальність.

Oleksii Kolievatov, Volodymyr Mandragelia, Oleksandr Kruk. ANALYSIS OF THE IMPACT OF IDEOLOGICAL TRANSFORMATIONS ON THE SOCIO-CULTURAL DYNAMICS OF UKRAINIAN SOCIETY

Since the beginning of independence, Ukrainian society has undergone various political transformations, which explains the modern multi-vector nature of the Ukrainian socio-cultural space. Objective. An analysis of the impact of ideological transformations on the socio-cultural dynamics of Ukrainian society was conducted. Research methods. Several approaches and methods were used to analyze the impact of ideological transformations on the socio-cultural dynamics of Ukrainian society. In particular, the systemic approach allowed us to identify key social

processes that reflect the transformation of society. Using the logical analysis method, these processes' impact on society was recognized. The historical method allowed us to trace the dynamics of changes in socio-cultural transformations, and the dialectical approach made it possible to identify the features of the transition from the Soviet through the post-Soviet to the Ukrainian authentic model of values. The socio-cultural method contributed to the analysis of the interaction of economic, social and political factors on the formation of culture in independent Ukraine and its impact on society.

Results. The study of the nationalist worldview of Ukrainians was analyzed. Modern sociological research indicates the final destruction of the myths of the post-Soviet past. Regional differences in attitudes towards key foundations of state policy, in particular democratic development and European integration, have also significantly smoothed out. Despite the revealed transformation of values in society, sociologists' observations indicate that the establishment of European norms and principles, such as the rule of law and respect for human rights, has not yet been fully implemented.

Conclusions. The study proves the importance of rethinking identity politics, which is important for the renewed Ukrainian state. The emphasis is on the formation of a political nation and the modernization of national-cultural identity and European civilizational choice. Attention is drawn to the rethinking of the importance of identity politics, which is an important part of the renewed Ukrainian state.

Key words: ideological transformations, socio-cultural space, Ukrainian society, national identity, strategic culture, political mentality.

Постановка проблеми. За три десятиріччя незалежності України українське суспільство пройшло через суперечливі процеси становлення та розвитку, що включають як досягнення – створення демократичних інститутів, визнання прав людини, перехід до ринкової економіки, так і невдачі – соціальна дезінтеграція, криза державної цілісності, окупація Криму та військовий конфлікт на сході, російсько-українська війна. Система державного управління постійно змінювалася. Спеціалісти не покидали спроб знайти оптимальну національну модель державної служби. З початком незалежності українське суспільство зазнало різних форматів політичних трансформацій, що пояснює сучасний багатовекторний характер його соціокультурного простору.

Мета статті – проаналізувати вплив ідеологічних трансформацій на соціокультурну динаміку українського суспільства. *Головні завдання:* дослідити вплив російської ідеології на формування національної ідентичності; оцінити роль декомунізації та дерусифікації на стратегічну культуру, її відображення в зовнішній політиці України; підсумувати ключові тенденції, виклики та перспективи соціокультурної динаміки українського суспільства після 2014 року. *Актуальність* теми зумовлена потребою обґрунтувати теоретико-методичні засади впливу ідеологічних трансформацій на соціокультурну динаміку українського суспільства. Головною причиною тривалих перетворень є нестабільність і конфліктність соціокультурного середовища, у якому формується національна модель державної служби. Задля ефективної реформації є сенс у детальному аналізі динаміки ключових проблем з метою модернізації цієї сфери.

Важливо зазначити, що для вивчення впливу ідеологічних трансформацій на соціокультурну динаміку українського суспільства

застосовано декілька підходів та методів. Зокрема, системний підхід визначив ключові соціальні процеси, що відображають трансформацію суспільства. За допомогою методу логічного аналізу встановлено їх вплив на суспільство. Історичний метод дозволив прослідкувати динаміку змін соціокультурних трансформацій, а діалектичний підхід надав змогу виявити особливості переходу від радянської через пострадянську до української автентичної моделі цінностей. Соціокультурний метод сприяв аналізу взаємодії економічних, соціальних і політичних чинників на формування культури в незалежній Україні та її вплив на суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сьогодні проблема ідеологічної трансформації є важливою для українського наукового дискурсу в контексті пострадянського періоду. Філософське осмислення ефективного управління в час змін поки недостатньо вивчене. У 2013–2019 роках проведено дослідження трансформацій в Україні, спричинених Революцією гідності. Вони знайшли своє відображення в працях А. Любарця, С. Онуфрієва, О. Сінкевича та інших. Ще на початках незалежності України, у 1996 році, американський соціолог Р. Брубейкер звернув увагу на те, що після розпаду СРСР українська держава обрала громадянське, а не етнічне визначення національної ідентичності, акцентуючи на тому, що значить бути українцем [17]. Тобто насамперед важливо бути громадянином України, не обов'язково належати до етнічних українців. Зауважимо, що цей підхід спричинив загрозу зовнішній політиці, зокрема з боку Росії, яка втручалась у внутрішню політику під псевдоідеєю захисту російськомовного населення.

Водночас К. Ваннер підкреслювала поширеність білінгвізму в Україні, що дозволяє уникати мовних бар'єрів у спілкуванні незалежно

від того, чи використовується українська, чи російська мова [16]. Ця ідея працювала на згладжування місцевих відмінностей західних та східних регіонів України. А. Циганков проаналізував російсько-українську кризу як конфлікт ідентичностей між прихильниками європейського шляху розвитку, підтриманого Революцією гідності, та прибічниками ідеї православної східнослов'янської цивілізації [18]. Е. Джуліано вивчає глибинні причини протестів на Майдані та їх зв'язок із розколами серед значної частини населення Донецька та Луганська. Авторка вважає, що в східному регіоні сформувалися політичні та соціальні відмінності, які були каталізаторами протестів українців під час і після подій Майдану. Основними мотивами цих реакцій, на її думку, стали прагнення зберігати економічні зв'язки з Росією та ностальгія за радянським минулим [19].

Вагомим є дослідження директорки Фонду «Демократичні ініціативи» І. Бекешкіної. Науковиця відзначала, що підтримка ірредентизму на тимчасово окупованих територіях почала зменшуватися, а популярність проросійських настроїв у регіоні Донбасу поступово знижувалась [20]. Водночас спостерігалось посилення української ідентичності серед місцевого населення. За її словами, українська національна ідентичність, яка досягла своєї зрілості під час Помаранчевої революції, спочатку міцно закріпилася в центральній Україні, а протягом наступного десятиліття поширилася далі на схід та південь, об'єднуючи всю країну.

Взаємозв'язок соціального розвитку та соціокультурних змін у пострадянській Україні слід розглядати через поняття соціальної політики. Соціальний розвиток охоплює концепції, реальні практики, законодавство та політику, спрямовану на підвищення добробуту населення. Держава не лише гарантує порядок і безпеку, а й активно зміцнює соціальний добробут через централізоване планування чи кейнсіанську економічну модель. Це підтримує виробництво, споживання, ефективне використання робочої сили, забезпечує доступність освіти, медицини, житла та підтримання доходів під час криз.

Як стверджує доктор філософських наук В. Скворець, у розвинених країнах система соціального забезпечення зменшує ідеологічні розбіжності та соціальну напругу: «Соціальна політика держави – це узгодження інтересів різних груп у сфері економічного обміну й споживання та поєднання особистих і колективних цілей. Вона базується на концепції відтворення суспільства, що дає змогу аналізувати й

моделювати соціальні процеси й зміни» [13]. Роль держави визначається її політичною владою, управлінням ресурсами, регулюванням відносин та відповідальністю за добробут громадян. Соціальна політика є умовою розвитку суспільства та його соціального сектору.

Сучасний розвиток України вимагає не тільки забезпечення суверенітету та територіальної цілісності, але й досягнення єдності. На думку І. Нинюк та М. Нинюка, досвід країн Європи та США свідчить, що побудова демократичного суспільства зобов'язує застосувати інноваційний підхід, адаптований до стратегії розвитку державної служби в межах європейських стандартів, особливо у сфері державного управління [5]. У цьому контексті доцільно звернути особливу увагу на низку ключових аспектів.

По-перше, слід вдосконалити нормативно-правову базу, яка регламентує функціонування державної служби. Це включає створення чітких процедур надання державних послуг, а також розробку та інтеграцію етичних стандартів для державних службовців. По-друге, важливим завданням є збільшити ефективність системи управління державною службою, зокрема через оптимізацію її функцій та забезпечення прозорості роботи. По-третє, значну роль відіграє реформування державних послуг, що передбачає збалансоване впровадження елементів комерціалізації та підвищення якості надання цих послуг.

До того ж щоб державна служба якісно функціонувала, треба звернути увагу на розвиток професійної компетентності як державних службовців, так і тих громадян, які працюють у місцевих органах влади. Для цього потрібно вдосконалити механізми професійного навчання та створити умови для підвищення кваліфікації працівників.

Виклад основного матеріалу. Реформа державної служби є однією з найважливіших частин загального процесу реформування держави. Адже побудова сильної, економічно успішної та демократичної країни неможлива без компетентного корпусу державних службовців і належного рівня управління. Водночас державну службу мають розглядати як фундаментальний інститут, що функціонує, поєднуючи принципи місцевого самоврядування. Від службовців вимагають високого рівня професіоналізму, дотримання принципів справедливості та обізнаності в питаннях адміністративного й конституційного права.

Проте важливо усвідомлювати, що запозичення міжнародного досвіду у впровадженні реформ пов'язане з певними викликами. Практика інших країн може містити аспекти,

які треба проаналізувати й адаптувати до сучасних регіональних умов. Тому подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення як переваг, так і проблемних сторін іноземного досвіду для його ефективної інтеграції в систему внутрішнього управління.

На думку спеціалістів права викладацького корпусу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, розглядаючи державну політику в гуманітарній сфері як комплекс заходів, орієнтованих на формування правових та суспільних підвалин діяльності суб'єктів владних повноважень і різних інституцій громадянського суспільства в таких напрямках, як освіта, наука, культура, інформація, охорона здоров'я, спорт, туризм, розвиток соціального капіталу та гарантування гуманітарної безпеки, можна зробити висновок, що громадський контроль за її реалізацією є важливою частиною цього процесу [12]. Такий нагляд являє собою систему організаційно-правових механізмів, які мають забезпечувати дотримання принципу верховенства права в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових осіб, які відповідають за виконання завдань у межах державної політики.

У рамках цієї системи ключовими напрямками є забезпечення ефективного управління у сфері освіти й науки, збереження культурно-інформаційного середовища, розвиток фізичної культури та спорту, стимулювання туризму, формування сильного громадянського суспільства та людського капіталу, а також гарантування гуманітарної безпеки. Організація такого контролю здійснюється через різні форми: державний контроль, міжнародний моніторинг, муніципальний контроль та громадський нагляд.

Важливою умовою ефективного управління у сфері культурно-інформаційного середовища є концепція стратегічної культури, що виникла як аналітичний інструмент для зменшення невизначеності в міжнародних відносинах, спрямований на пояснення поведінки держав та їхнього стратегічного вибору в умовах війни та миру. Практичне значення цього підходу стало особливо очевидним після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року, яке стало справжнім шоком та викликом для багатьох демократичних країн. Цей збройний конфлікт вимагав термінових рішень, які суперечили попередній політиці держав щодо Росії.

Хоча окремі експерти та спецслужби передбачали можливість такої війни, більшість із них не вірили в здатність України протистояти набагато сильнішому агресору.

Несподівана стійкість і хоробрість українців вразили політичні еліти ще в лютому 2022-го, змушуючи переглянути усталені стереотипи про слабкі сторони України.

Іноземні аналітики часто оцінювали події навколо України крізь призму власних моделей поведінки в аналогічних умовах, що призвело до хибних прогнозів і прорахунків. Нездатність правильно передбачити дії Росії та України спричинила серйозні наслідки для багатьох країн, особливо для України, яка продовжує боротися з ворогом, що підриває міжнародний порядок. Також це свідчить про суттєві недоліки в здатності політиків і урядів ефективно реагувати на нові безпекові виклики як на національному, так і на глобальному рівнях. Зважаючи на ці помилки, постає нагальна потреба розробити вдосконалений аналітичний підхід, заснований на концепції стратегічної культури, щоб забезпечити її практичну цінність.

Оскільки стратегічна культура загалом характеризується високою стійкістю до змін, вона може поступово формуватися або різко модифікуватися через фактори, такі як політичне керівництво, безпекові загрози, геополітичні виклики, трансформація політичних еліт, розвиток нових технологій, а також інституційні й організаційні переміни. Гібридна агресія Росії, розпочата у 2014 році, стала переломним моментом для України. Ця подія докорінно змінила безпекове середовище, спричинила глибокий психологічний стрес у суспільстві та стимулювала перехід моделі військово-політичної поведінки від пасивної до рефлексивної. Це свідчить про фундаментальні зміни в стратегічній культурі України.

Використання стратегічної культури як аналітичного інструменту ґрунтується на глибокому розумінні впливу історично сформованих цінностей, сприйняття загроз та національних моделей поведінки на важливий вибір держав. Дослідники наголошують, що специфіка стратегічної культури кожної держави відіграє вирішальну роль у визначенні пріоритетів, цілей і обмежень у сферах національної безпеки та зовнішньої політики [11].

Ще в 1960-х роках англійські соціальні антропологи А. Кребер та К. Клакхон детально проаналізували поняття культури, однак донині воно залишається багатозначним і не має єдиного усталеного визначення. Сучасні науковці, серед яких С. Бойгельсдайт та Р. Мейзеланд, запропонували низку концептуальних підходів до осмислення культури [21]. На основі дослідження, можна розділити значення культури на три групи:

1. Культура як продукт людської діяльності, де її розглядають як результат сукупної діяльності людей, що формує соціальний капітал через спілкування та взаємодію.

2. Культура як система світоглядних уявлень, згідно з яким вона є комплексом ідей та переконань, які впливають на поведінку індивідів. Зокрема, сформований світогляд значною мірою детермінує функціонування соціальних інститутів, легітимність влади та спосіб організації суспільних відносин.

3. Культура як система цінностей, які регулюють поведінку в суспільстві та механізм забезпечення соціального порядку, гармонії та консенсусу.

Ці концептуальні напрями демонструють багатомірність культури як феномену й необхідність багатогалузевого підходу для її всебічного аналізу. Ідеологічні трансформації можна пояснити зміною цінностей. Їх дослідження дає змогу відстежити глибокі перетворення в соціокультурному просторі України, що відображаються в зміні радянських ідеалів та поступовій адаптації до стандартів ринкової економіки, свободи та самовираження. Такі зрушення пов'язані з трансформацією соціально-економічної системи країни та впливом євроінтеграційних процесів. За відомостями ціннісних орієнтацій громадян від 1999 до 2020 року, аналіз культурної карти світу свідчить, що Україна займає проміжну позицію між традиційними та секулярно-раціональними цінностями.

Поступальний рух зміни цінностей самовираження в Україні відбувається повільно, аналогічно до інших пострадянських держав. Водночас країни Східної Європи, як-от Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина, демонструють більш динамічні темпи в цьому напрямі (за інформацією World Values Survey Ukraine 2020) [21].

Варто зазначити, що націоналістичний світогляд не був притаманним більшості українців після здобуття незалежності: громадяни не демонстрували значної гордості за свою історію чи культуру. Ця ситуація змінилася в 2022 році під час загострення російсько-української війни, тоді рівень демократичної свідомості зріс через підтримку національних інтересів владою країни. Згідно з проведенням у листопаді 2018 року опитуванням Інституту соціальної та політичної психології НАН України спільно зі Спілкою політичних психологів України, серед 1204 респондентів у всіх регіонах творчість видатних українських митців є джерелом гордості для 56,5% опитаних. Для багатьох вагомими залишаються спортивні досягнення (48%), історія козацтва

та Запорозької Січі (47%), перемога в Другій світовій війні (46,7%) та народні традиції (38,4%) [15].

У контексті стратегічної культури значна частина поведінкових моделей і важливих рішень держав зумовлена їхньою унікальною культурою, яка формується під впливом конкретних історичних, соціальних і геополітичних факторів. У цьому сенсі війна Росії проти України підкреслила недостатнє розуміння значущості стратегічної культури обох країн для їхніх рішень і дій.

Для детального аналізу впливу ідеологічних трансформацій на соціокультурну динаміку українського суспільства треба з'ясувати проблему політичної ментальності. «Політична ментальність є основою політичної культури, своєрідним комплексом поглядів, уявлень, аксіологічних установок та настанов, стереотипів, емоцій, оцінок, що відображають ставлення індивіда/соціальної групи до політичної сфери життєдіяльності, влади, прав та обов'язків, що, відповідно до власного досвіду та досвіду попередніх поколінь, стають основою політичної поведінки, способу життя, як усвідомленого, так і неусвідомленого сприйняття явищ політичної дійсності» [3].

Процес становлення України як демократичної держави був значною мірою зумовлений трьома ключовими революційними подіями, спрямованими на утвердження свободи та європейських цінностей:

- Революція на граніті (1990) стала важливим етапом боротьби проти радянської диктатури.

- Помаранчева революція (2004) захищала право на чесні й прозорі вибори.

- Революція гідності (2013–2014) викликала протестом проти відмови від європейського курсу країни та утиском фундаментальних свобод.

Після подій Революції гідності, а також через агресію з боку Росії в 2014 році в українському суспільстві суттєво зросла національна свідомість. Прагнення позбутися тягаря радянської спадщини проявилось в символічних і практичних змінах: демонтажі радянської символіки, перейменуванні вулиць, утвердженні статусу української мови як державної та активному розвитку культури. Ці процеси стали виразниками кардинальних перетворень у суспільстві.

Як відомо, російська агресія, яка розпочалася у 2014 році, переросла в повномасштабну війну 24 лютого 2022 року. Цей напад призвів до величезних людських втрат, катастрофічних руйнувань та найбільшої гуманітарної

кризи в Європі після завершення Другої світової. Війна супроводжується численними злочинами проти мирного населення, зокрема геноцидом і терором, а також пропагандистськими маніпуляціями та загрозами застосування ядерної зброї з боку Росії. Водночас ворог намагається виправдати свої дії, поширюючи брехливі заяви про звільнення міст, зруйнованих власними бойовими атаками.

Наша відповідь загарбнику – демонстрація безпрецедентної єдності й рішучий масовий вихід від впливу російської культури. Війна послужила каталізатором для ще більшого зміцнення національної ідентичності та демократичної свідомості. Україна з давніх часів керувалася європейськими цінностями свободи, індивідуалізму та самоорганізації, через це й силами нації змогла дати активний опір авторитарним ідеологіям [3].

Поняття національної ідентичності розглядається як динамічна система цінностей та значень, які слугують основою для самовизначення індивіда та суспільства в контексті політичних, культурних та історичних процесів. Національна ідентичність – це комплекс політичних, культурних і соціальних моделей дій та цінностей, створених зусиллями держави, громадських інститутів та національних еліт. Вона є опорою для конструювання культурно-історичного й політичного середовища, у якому індивіди та соціальні групи співвідносять себе з державою та суспільством. Одним із ключових аспектів національної ідентичності є уявлення громадян і спільнот про своє історичне минуле та майбутнє, які слугують дороговказом для визначення пріоритетів в економічній, безпековій та соціальній політиці держави.

У зв'язку із цим, роль держави та соціальних інститутів полягає в реалізації політики ідентичності, яка включає історичний, мовний, етнічний та культурний компоненти. Ця політика спрямована на мобілізацію громадян для прийняття певних ціннісних орієнтацій та моделей поведінки, які є фундаментом спільного почуття національної ідентичності. Одне з головних її завдань – об'єднання різномірних соціальних груп для досягнення загальноважливих суспільних цілей.

Про вагомий роль національної ідентичності в час ідеологічних трансформацій наголошував й американський філософ Ф. Фукуяма, один із провідних теоретиків сучасного лібералізму. У війні Росії проти України він вбачає приклад поєднання національних ідентифікаційних установок із принципами ліберальної демократії, яка має універсальний характер. Учений підкреслює, що агресія Росії базува-

лася на припущенні про відсутність в Україні самостійної ідентичності, окремої від російської, та на очікуванні, що держава зазнає краху відразу після початку військових дій. Однак активний опір українського суспільства і його стійка національна ідентичність у поєднанні з відданістю принципам ліберальної демократії спростували ці прогнози.

Важливо наголосити, що Ф. Фукуяма застерігає країни Заходу в тому, що поразка України може призвести до повернення світу до епохи агресивного націоналізму початку ХХ століття [23]. Водночас перемога України матиме глобальне значення, закріплюючи урок про небезпеку необмеженої влади та зміцнюючи ідеали свободи й демократії в міжнародному масштабі.

Зазначимо, що культурно-освітня політика є вагомим фактором формування національної ідентичності. Міністерство освіти і науки України започаткувало оновлення навчальних програм у системі загальної середньої освіти з метою протистояти ідеологічному впливу концепції «руського мира», яку супроводжує російська збройна агресія. Особливий акцент зроблено на перегляді курсів історії, що спрямовані на окреслення та розуміння сучасних подій. Зокрема, в оновлених програмах Радянський Союз визначено як імперську державу. Зміни торкнулися й курсу новітньої історії, де додано матеріали про геноцидні дії російського політичного режиму та військових проти українського народу, а також про національний спротив і міжнародну допомогу Україні. У літературознавстві змінився акцент на дослідження творів світових класиків замість вивчення російських авторів. Такі трансформації сприяють становленню української культурної ідентичності серед молоді.

Окрім цього, у контексті політики декомунізації та дерусифікації протягом 2015–2016 років було перейменовано понад 51 тисячу топонімічних об'єктів (вулиці, площі), 991 населений пункт, а також демонтовано близько 2,5 тисяч пам'ятників радянської доби. З початком повномасштабної війни зазнали перейменування більш як 2200 топонімів у 33 містах, що стало великою частиною цього процесу [14].

У сфері культурної політики реалізовано низку ініціатив, спрямованих на посилення соціокультурної ідентичності. Зокрема, багато українських творчих колективів і культурних установ відмовилися від назв, які містили слово «російський» або імена діячів російського походження. Також проведено чистку репертуарів: вилучено твори російських авторів.

Опитування громадськості, проведені після початку російської військової агресії проти України, демонструють руйнування старих ідентифікаційних ознак українців, успадкованих із пострадянської епохи. Водночас сформувалася безпрецедентна підтримка інклюзивних поглядів і прозахідного вектора соціального розвитку. Це важливі зміни, адже українське суспільство тривалий час страждало від регіональних, мовних і політичних суперечностей. Такі диспропорції породжували низький рівень довіри до владних інституцій, що, зі свого боку, гальмувало проведення соціально-економічних реформ. Як наслідок, з'явилося явище «негативної консолідації», яке ґрунтувалося більше на неприйнятті політичних діячів, ніж на підтримці спільних цінностей. Цю тенденцію десятиліттями підживлювали окремі політичні сили, що ускладнювало реалізацію ефективної державної політики.

Швидке формування оновленої національної ідентичності значною мірою стало відповіддю на агресивну російську пропаганду, яка виправдовувала військові дії концептом «руського мира» та політикою геноциду на окупованих територіях. Для мільйонів українців виникла реальна загроза втрати державності й власної ідентичності. Водночас слід пам'ятати, що процес утвердження національної ідентичності має глибоке коріння. Він зароджувався впродовж років незалежності, починаючи від 1991 року, завдяки зусиллям прихильників європейського напрямку розвитку в політичному та громадянському середовищі.

Попри виявлену трансформацію цінностей у суспільстві, спостереження соціологів свідчать, що застосування європейських норм і принципів, таких як верховенство права й повага до прав людини, ще не повною мірою реалізовано. Загрозі руйнування соціокультурної ідентичності сприяють такі чинники, як психологічні травми від війни, економічні втрати, масова міграція та зростання бідності. У зв'язку із цим, випробування консолідації триває. Для утвердження нових тенденцій держава має посилити гуманітарну та культурну політику.

Незважаючи на підтримку курсу на євроінтеграцію, багато громадян поки що недостатньо глибоко розуміють сутність європейських норм і практик [14]. Тому нагальною потребою є розроблення політики формування ідентичності, яка сприятиме впровадженню загальноєвропейських цінностей у ширший суспільний контекст. Перед українською владою стоїть завдання вибудувати модель повного розвитку країни – стратегічний проєкт

збереження потенціалу суспільної злагоди та зміцнення оновленої системи національних цінностей.

Співробітниця Національного інституту стратегічних досліджень В. Бакальчук зазначила: «... будь-який народ вносить зміни у світову культуру, що становить унікальність, яка характеризує багатство людства загалом. У наші часи знищення української культури – це не тільки знищення культурної спадщини української держави, а і світової спадщини. Через це у світі виробляють ефективні міжнародні механізми, ресурси, засоби для захисту культурної спадщини в умовах війни» [1].

Також варто навести аргументи філософа С. Гантінгтона, який стверджував, що культурні та релігійні системи є потужними рушіями, що породжують культурні конфлікти. У своїй відомій праці «Зіткнення цивілізацій і реконструкція світового порядку» [10] він підкреслює, що саме культурні розбіжності є основним джерелом міжнародної напруги в сучасному світі, зокрема між різними культурами та цивілізаційними блоками.

Щодо України, автор характеризує її як «перехрестя цивілізацій», що перебуває на стику західноєвропейської та православної культурних сфер. С. Гантінгтон вказує, що таке геокультурне розташування робить Україну вразливою як до внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів. Він припускає, що східні регіони країни залишатимуться під впливом Росії, тоді як західні орієнтуватимуться на Європу. У своїх прогнозах учений передбачав посилення напруги та протистояння між проєвропейськими та проросійськими групами всередині країни, що потенційно могло б призвести до культурних і політичних конфліктів [8].

Водночас С. Гантінгтон не сподівався на пряму війну між Росією та Україною. Його аналіз базувався на розгляді сучасної війни крізь призму культурного протистояння. У цьому контексті він зауважував, що Україна опиняється на роздоріжжі, визначаючи свої відносини із західною цивілізацією та пострадянським простором. Цей стан, на думку науковця, підтверджує складність ідентифікації України в глобальній культурній системі.

За інформацією соціологічного дослідження Центру Разумкова, було встановлено, що 76% респондентів відносять себе до української культурної традиції, 14% – до загальноєвропейської. Ці показники збільшилися порівняно з 2019 р. Натомість частка опитаних, які позиціонують себе з російською культурою, знизилася від 11% за попередні роки до 0,5%. Це свідчить про те, що українці

вірять у перемогу, а їхні діти зможуть жити в незалежній Україні [6].

Висновки. Російське вторгнення стало переломним моментом, який стимулював консолідацію українського суспільства та переосмислення його ціннісних орієнтирів. Багатьом громадянам довелося відмовитися від рудиментів радянських ідеологій. Євразійський вектор інтеграції, раніше популяризований проросійськими партіями, втратив будь-яку значущість. Сучасні соціологічні дослідження свідчать про остаточне руйнування міфів пострадянського минулого. Регіональні відмінності в ставленні до ключових основ державної політики, зокрема демократичного розвитку та європейської інтеграції, також суттєво згладилися.

Війна триває досі, спричинивши значні людські втрати, понад 2 мільйони вимушено переміщених осіб і серйозні руйнування інфраструктури. Росія спробувала легітимізувати ці дії через концепцію «новоросії», посиляючись на історичні альянси та протиставляючи «антифашистів» українським військам. Події Помаранчевої революції, Євромайдану, Революції гідності та протистояння з російською агресією активізували перехід до політичної національної самосвідомості. Як наслідок, в Україні формується політична нація з акцентом на модернізацію національно-культурної ідентичності та європейський цивілізаційний вибір. Дослідження довело важливість переосмислення політики ідентичності, яка є важливою для оновленої української держави.

Література:

1. Бакальчук В. Культурний геноцид як складова частина міжнародного злочину РФ в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/kulturnyy-henotsyd-yak-skladova-chastyna-mizhnarodnoho-zlochynu-rf-v> (дата звернення: 26.02.2025).
2. Бондаренко Л. Інституційні зміни та інноваційні трансформації змісту й організації діяльності органів виконавчої влади в Україні : дис. д-ра філософії : 281 «Публічне управління та адміністрування». Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2024. 256 с.
3. Гордійчук О. Еволюція політичних традицій та ментальності українського суспільства. *Society and Security*. 2024. № 23 (3). Р. 28–35. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3\(3\)-28-35](https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3(3)-28-35).
4. Гречкосій С. Глобалізація в горизонті різних культурних парадигм. *Перспективи : соціально-політичний журнал*. 2024. № 2. С. 109–115.
5. Нинюк І., Нинюк М. Реформа публічної служби в Україні: досвід інших країн. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35 (74). № 1. С. 169–173.
6. Разумков Центр. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.). 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r> (дата звернення: 26.02.2025).
7. Череп А. Європейська гуманістична візія в управлінні людськими ресурсами : науково-навчальний посібник / А. Череп, В. Воронкова, О. Череп, Ю. Калюжна, С. Іванов. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 357 с.
8. Шевель І. Культурний конфлікт під час війни: соціокультурний дискурс українського опору. *Питання культурології*. 2024. № 44. С. 43–53. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.44.2024.318700>.
9. Averianova N., Voropaieva T. Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2020. № 7. Р. 45–71. DOI: <https://doi.org/10.18523/kmhj219654.2020-7.45-71>.
10. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Simon & Schuster. New York. 1996. 367 p. URL: <https://msuweb.montclair.edu/~lebelp/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf> (дата звернення: 10.10.2023).
11. Reznikova O., Hryhorenko O., Myronenko V. Transformation of the Strategic Culture of Ukraine under the Influence of the Russian Threat. *Politologija*. 2024. Vol. 116. № 4. Р. 59–108. DOI: <https://doi.org/10.15388/Polit.2024.116.2>.
12. Sidorova E. Administrative and legal principles of public control over the implementation of state policy in the humanitarian sphere / E. Sidorova, O. Dniprov, M. Yunina, L. Bobrishova, K. Mkrtchian. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. № 56. Р. 124–131. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.56.08.13>.
13. Skvorets V., Kudinov I. Socio-cultural transformation in post-Soviet Ukraine. *Skhid*. 2021. Vol. 1. № 1 (2). Р. 43–51. DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1\(2\).236142](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1(2).236142).
14. Valevskyi O. Dynamics of Change in the Political Identity of Ukrainians as a Result of the War with Russia. *Studia nad Bezpieczeństwem*. 2022. № 7. Р. 83–93.
15. Kravchenko O. Modern Trends of Ukrainian Cultural Traditions and Their Transformation / O. V. Kravchenko, M. Aleksandrova, H. Kovalova, T. Bosenko. *D'ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12. № 2. Р. 45–52.
16. Wanner C. Fraternal Nations and Challenges to Sovereignty in Ukraine: The Politics of Linguistic and Religious Ties *American Ethnologist*. 2014. Vol. 41. № 3. Р. 427–439.

17. Brubaker R. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge University Press. Cambridge. 1996.
18. Tsygankov A. Vladimir Putin's Last Stand: the Sources of Russia's Ukraine Policy. *Post-Soviet Affairs*. 2015. Vol. 31. No. 4. P. 279–303.
19. Giuliano E. The Social Bases of Support for Self-determination in East Ukraine. *Ethnopolitics*. 2015. Vol. 14. No. 5. P. 513–522.
20. Бекешкіна І. Війна згуртувала націю. Київ: ТОВ «Видавничий дім „Медіа-ДК“», 2016. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/vijna-zgurtuvala-natsiju-144094.html> (дата звернення: 25.02.2025).
21. Yu A., Pirnazarov N. Culture: tradition and novation. *East European Scientific Journal*. 2020. № 2 (54). P. 38–41.
22. World Values Survey in Ukraine 2020: Report. *Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова*. 2020. URL: <https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS-UA-2020-report-ENG-WEB.pdf>. (дата звернення: 23.02.2025).
23. Френсіс Фукуяма розповів, як Україна може використати вразливість Росії. *Радіо Свобода*. 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/fukuyama-pro-shlyakhy-zavershennya-viyny-pozytsiyu-hruziyi/32404523.html>. (дата звернення: 27.02.2025).